

Karel Čapek
OM SMÅ FÖRHÅLLANDEN

En av villfarelserna vi gärna låter försura våra liv är villfarelsen om de små förhållandena. Om ni träffar en person från Beroun eller Vysoké Mýto, märker ni snart att denne är irriterad över de små förhållandena i Beroun eller i Vysoké Mýto; å andra sidan är Pragbon irriterad över de små förhållandena i Prag. Och eftersom förhållandena tydligen är små både i Beroun och i Prag, går det inte att utträta någonting ordentligt. Om det inte vore för de små förhållandena, skulle varenda tjeckisk dramatiker skriva åtminstone som Bernard Shaw, och varenda politisk sekreterare skulle växa till en lika stor statsman som låt oss säga Pitt d.ä.; men ni vet, de där små förhållandena kväver oss. Den intellektuelle i landsorten klagar över att han förtvinar där, om han åtminstone vore i Prag, då skulle ni få se honom utvecklas. Emellertid kan inte ens universitetsprofessorn utvecklas till en lärdomens undersköna blomma. Det är klart, om han hade så fina anslag och institutioner som de har på de amerikanska universiteten, då skulle han minsann kunna utträta stordåd. Och så vidare. Kort sagt, det som vi saknar är inte arbetslust eller något slags gåva från Gud, utan rätt förhållanden.

En rysk regissör har sagt att det inte finns några stora och små roller, utan bara stora och små skådespelare. På liknande sätt är jag frestad att säga att det inte finns stora och små förhållanden, utan bara stora och små människor. När Shackleton var på Sydpolen tror jag inte att han alls beklagade sig över att förhållandena var små, trots att han var nästan ensam där. När Sokrates gick omkring i Aten var Aten knappast större än dagens Pilsen. Trots det yttrade Sokrates aldrig, så vitt vi vet, att han inte ville vara med under så små förhållanden, och därmed basta. Omkring en rejäl och modig karl råder aldrig några små förhållanden, utan hyggligt stora eller rentav enorma. Shackleton var ganska nöjd med Sydpolen, eftersom det var Sydpolen han sökte, men den tjeckiske kverulanten skulle antagligen ha ondgjort sig över att Sydpolen inte var som Václavplatsen. Ty på samma sätt ondgör han sig över att Beroun inte är som Prag eller Rom. Han fördömer att Vysoké Mýto bara är Vysoké Mýto och inget annat. Han ondgör sig över det grymma faktum att Kroměříž inte har fem miljoner invånare eller att Prag inte har samma intellektuella atmosfär som Paris. Det är naturligtvis hopplösa förhållanden, såtillvida att de uppenbarligen inte går att ändra.

Men på tal om Kroměříž: Det skulle visserligen vara fåfängt att göra om Kroměříž till ett himmelskt Jerusalem, men i viss mån och under en viss tid lyckades man åtminstone göra ett mähriskt Jerusalem av staden. Litomyšl kan inte bli ett Perikles Aten, men en tid var det i alla

fall ett östböhmskt Aten. Om inte Beroun kan bli Prag eller Rom, så kan det i alla fall bli ett ordentligt och på sitt vis fullt tillräckligt Beroun. Man kan till och med verka för att det på bästa sätt blir så berounskt som möjligt. Förutsättningen är naturligtvis att Berounborna anser att just Beroun är något att bry sig om.

Om vi blickar tillbaka genom historien, ser vi att det har funnits stora kulturer som har vuxit fram ur stora förhållanden, som till exempel den romerska, men att det är ännu vanligare att stora kulturer vuxit fram ur små förhållanden, som till exempel den grekiska. Den italienska renässansen var regionalistisk, Goethes Tyskland var regionalistiskt, England är än idag ett klassiskt exempel på ett lokalpatriotisms land. Kanske kommer det en dag gå att bevisa att kulturer som växt fram ur regional mylla skiljer sig mycket från centrala och nationella kulturer; att de kanske är frodigare, mer jordbundna och allmänt livskraftigare. Men så länge några bevis för detta inte finns, får vi nöja oss med att hävda att det i alla fall för livet i Beroun är viktigt att staden med omnejd känner sig som en region snarare än som en provins. Det vore ytterst viktigt för en person från Nitra att tänka mer på att förbättra staden Nitra än på autonomin hos Bratislavas tjänstemän. Det är viktigare för Čáslav att vara en bastion i Čáslavtrakten än en bastion för något av partierna i Prag. Jag tror verkligen att vi mer än något annat behöver en rikt utvecklad regionalism.

Det sägs att när vi inte styrde i en egen stat, styrde vi i alla fall lokalt, och att detta tack och lov höll oss vid liv. Det verkar dock som om vi nu, när vi styr oss själva i vår egen stat, styr lite mindre i kommuner och regioner. Kommunalpolitiken tynar oftast resignerat bort under de små förhållandena. De lokala ambitionerna upphör att existera, precis som det inte längre växer sparris i Ivančice. Att leva i Olomouc eller Kutná Hora upplevs som något slags exil. Vi har förlorat känslan för det lokala utan att ha fått en känsla för staten. De små förhållandena uppstår inte för att vi har små städer, utan för att vi inte trivs i dem. Om en människa söker efter romantiska äventyr, är naturligtvis trädgården för liten, men om hon vill kratta gångar eller rensa ogräs är den förbaskat stor, större än hon någonsin anat. Som synes beror det på vilken synvinkel vi väljer, när vi bedömer storlek och förhållanden.

I år har jag strövat omkring i en rad mindre städer, och det verkade som om de blir fattigare och mer förfallna, i synnerhet i jämförelse med byarna. Det ser ut som om de lokala centralorterna är på väg att förlora sin dragningskraft; uppenbarligen är de inte tillräckliga för landsbygden, som snabbt blivit både mer utvecklad och stoltare än småstäderna. Det verkar som om landsbygden med ökande hastighet graviterar i riktning mot några få större centra eller industricentra och hoppar över de hierarkiska trappstegen för församlings-, distrikts- och läns huvudorter. Ingenting mindre än deras överlevnad verkar stå på spel. Att klaga på de små

förhållandena är ingenting annat än småstadsdefaitism; det är kverulansen hos en bankruttör som håller på att förlora sitt klientel och inte förmår lära sig någonting av det. Människor från provinsstäderna blir alltför små herrar; därför börjar de prata om små förhållanden i stället för att ta sig samman. Om inte kyrkoherden längre är socknens nav, måste man försöka något annat. Varje stad lever av sitt omland och måste därför först och främst räcka till för detta. Det är inte bara ett ekonomiskt, utan även ett kulturellt och socialt problem; det är just det jag kallar för regionalism.

Det egentliga och existentiella målet för varje stad är att behärska sitt omland, sitt ”territorium”. Tidigare gav detta sig självt genom bristen på långväga kommunikationer; dessutom hjälpte kyrkan och hela sättet att leva till. Idag är detta självklara övertag hos de lokala centralorterna snabbt på väg att försvinna; städerna är åldrande honoratiores med lätt flagnad forntida glans. Visst, man skulle kunna låta dem dö ut som en kvarleva utan större livsduglighet; men man kan fråga sig om man inte då skulle förlora en sund och högtstående livsordning. Det går att föreställa sig att det bara skulle finnas stora industricentra och i övrigt ren landsbygd; men jag frågar mig om inte det tillståndet skulle vara ganska förfärligt kulturellt och socialt sett. Om detta är modern urbanisering, då håller jag hellre på det medeltida sättet att organisera världen.

Regionalismen, kampen för överlevnad och bevarandet av de lokala centralorterna, förs inte bara i de lokala affärsinnehavarnas och skomakarnas namn, och inte heller under den folkloristiska särartens fana; det handlar om något mer. Det handlar om hur man organiserar livet. Antingen blir landsorten en spannmålsfabrik, eller så förblir den ett hem där folk bor. För att den ska vara ett hem måste den ha sina gränser; den måste bli en egen region. Landsbygden hänger ännu ihop med sina centralorter med några sköra trådar; men om dessa centra förfaller och blir verkligt små och dödstrista, kommer denna vår världs äldsta livsform att falla sönder för gott. Vilket jag för min del skulle hålla för en större katastrof än en farsot. Regionalismen väntar på sina politiker: på människor som är entusiastiska över tanken på att Beroun måste vara Beroun och Vysoké Mýto måste vara Vysoké Mýto och inte bara eländiga och tillfälligt uthärdliga platser där man lider av små förhållanden.